

Za posamično delo, skupinsko in po dvojicah je treba imeti individualne učne pripomočke, in sicer potrebno število besedil na manjših trakovih iz tanke lepenke ali vsaj tršega lista. Rezultat sestavljanja lahko učenci preverijo ob branju vzorčnega besedila, aplikaciji, grafoskopski projekciji ali kako drugače. Če hočemo izrezanko uporabiti za test, moramo označiti trakove na robu ali na hrbtni strani s šiframi (vsak trak iste vsebine z isto šifro, npr. poljubno črko), po opravljeni nalogi pa vsak učenec te šifre prepíše v svojem zaporedju na listič, kar učitelju omogoči hitro kontrolo uspeha. V omejenem obsegu lahko delamo tudi z responderji.

Pri tihem delu v katerikoli didaktični obliki je možno hkrati uporabljati razrezanke z različnimi besedili bodisi zaradi obilnejšega urjenja (medsebojno menjavanje besedil) ali pa zaradi individualizacije pouka (lažji in težji zgledi). V tem primeru je dobro istovrstne komplete kako označiti (barvna lepenka ipd.), da se trakovi ne bi zamešali in povzročali zamudno sortiranje. Vsaka razrezanka mora imeti tudi primerno vrečko z napisanim naslovom in oznako težavnostne stopnje. Vaje s spisnimi razrezankami so za učence privlačne in vnašajo v pouk vedrost, ker imajo značaj igre in ne obremenjujejo s pisanjem. V dinamičnem poteku osredotočajo pozornost ter bistrijo misel in čut za skladnost, združujoč analizo in sintezo s ciljem razrešitve problema. Zasnovane so tako, da razvijajo vodeno ustvarjalno aktivnost (poustvarjalno), to pa je njihova prednost, zaradi katere so mnogostransko uporabne že v najnižjih razredih osnovne šole. Omembe vredna je tudi časovna racionalizacija. Za učinkovito delo in splošno uveljavitev pa bi seveda morali dobiti serijsko izdelane baterije načrtno pripravljenih in po težavnosti stopnjevanih spisnih razrezank.

Zapiski, ocene in poročila

IVŠIČEVA SLOVANSKA PRIMERJALNA SLOVNICA*

Po Miklošičevi primerjalni gramatiki slovanskih jezikov (I. izdaja 1868—1874) se je v dvajsetem stoletju zvrstilo že kar lepo število slovanskih primerjalno-historičnih slovníc različnih tipov in obsegov (Vondrák, Porzezinski, Mikkola, Iljinskij, Meillet, Nahtigal, Bernštejn, Vaillant, idr.); mednje se zdaj zaslužno uvršča tudi pričujoča izdaja predavanj eminentnega hrvatskega jezikoslovca-slavista, pokojnega zagrebskega vseučiliškega profesorja Stjepana Ivšiča (1884—1962). Čeprav gre v glavnem za univerzitetna predavanja, ki jih je mladi docent sestavil v času prve svetovne vojne in so se potem z manjšimi ali večjimi dodatki (v bistvu pa le

malo spremenjena) vrstila vse do avtorjeve upokojitve (prim. predgovor Josipa Vrane in Radoslava Katičića, str. XI—XIII), je vsebina knjige še danes aktualna; odlikuje jo velika temeljitost, sistematičnost in zanesljivost (pri tem imata gotovo precejšen delež tudi prireditelja), predvsem pa v delu neposredno začutimo moč jezikoslovju do kraja predane Ivšičeve osebnosti. Celo najbolj zapleteno jezikoslovno problematiko avtor podaja preprosto in jasno — redka lastnost, ki jo imajo samo pravi učenjaki.

Knjiga obsega tri osrednja poglavja: fonetiko (57—178), morfologijo (179—270), sintakso (271—378) in uvodno poglavje, ki govori o predmetu in metodah indoevropske in slovanske primerjalne slovnice (1—56). Podobo Ivšičeve delavnice nam izriše

* Stjepan Ivšić, Slavenska poredbena gramatika. Priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić. Manualia universitatis studiorum Zagrebiensis. Zagreb 1970. Str. XXX + 434.

seznam znanstvene in strokovne literature, ki jo je avtor uporabljal (XV—XXIII); prireditelja dodajata še (kratek) seznam novejše literature, ki jima je bila v pomoč pri dopolnjevanju in pripravi rokopisa za tisk. Omeniti moramo tudi tri prepotrebna kazala (383—434) — imensko in predmetno kazalo ter kazalo besed in njihovih oblik za 51 jezikov; delo je po navodilih Radoslava Katičiča zgledno opravil Dubravko Škiljan.

Toda ali je mogoče, da vsebinsko še tako popolno lingvistično delo v pol stoletja ne bi zastarelo? Tega sta se tudi prireditelja dobro zavedala, posebno še zategadelj, ker naj knjiga služi današnjim slavistom kot učbenik. Naloga prirediteljev je bila zato dvakrat težavna: iz spoštovanja do avtorja sta morala karseda zvesto slediti njegovemu besedilu, na drugi strani pa spet nista mogla puščati neizpolnjene velike praznine, ki jo je prizadejal Ivšičevemu sicer tako solidnemu delu nagel razvoj jezikoslovja v zadnjih desetletjih. V najočitnejših primerih sta skušala premostiti vrzeli na ta način, da sta z opozarjanjem na novejše avtorje in dognanja približala bralcu današnjo vednost o določeni problematiki (tako opozarjata npr. ob vprašanju vokalnih alternacij na dela E. Benvenista in J. Kuryłowica (78), ob vprašanju pradomovine Indoevropcejev na W. Dresslerja (7), itd.). Škoda je, da prireditelja v takem dopolnjevanju nista dosledna; še posebno to občutimo na ožjem slavističnem področju: o pradomovini Slovanov bi bilo vredno omeniti npr. delo Lehra—Spilaviškega, Martynova in dr., o slovanskem glasoslovju prispevek F. V. Marea, posebej za izvor slovanskega *h* še V. V. Martynova itd; priporočano delo V. Georgijeve o slovanskem vokalizmu (103) je naletelo deloma na precej odklonilno kritiko. Čeprav je v letih po prvi svetovni vojni posebno naglo napredovalo sinhrono jezikoslovje (praška, kobenhavska, ameriška šola), so prišli od tod tudi novi impulzi za primerjalno-historično vedo, zato bi kazalo zlasti v poglavju o sintaksi opozoriti na najvažnejša dela teh smeri — predvsem ker gre za učbenik.

Tu in tam bi bil poseg prirediteljev v avtorjevo prvotno besedilo seveda nujen. Tako npr. pri delitvi slovanskih jezikov (4, 5) precej motijo (morda koga celo žalijo) nekatere terminološke posebnosti, ki so že očitno anahronistične. Že sama delitev na južnoslovansko, *rusko* in zahodnoslovansko skupino zbuja pomisleke. Te termine

je Ivšič prevzel od Vondráka (na str. 4 je napačno citirana II. knjiga Vondrákove primerjalne gramatike v 1. izdaji (1906-8) namesto I. knjige v drugi izdaji iz leta 1924), vendar izraz *ruski* za vzhodnoslovanski že davno ne ustreza več. Bil je kolikor toliko primeren, dokler je bila ukrajinsčina še *maloruščina* (*veliko-, belo-, malo-ruski*), zdaj pa nehote poudarja manjšo vrednost beloruščine in ukrajinsčine (prim. o tem N. Durnovo, Vvedenie v istoriju ruskogo jazyka. Brno 1927 — predgovor). Tudi formulacije s predlogom *sa* v točkah 4, 5 in 7 pri naštevanju slovanskih jezikov niso ustrezne (4. Ruski *sa* tri književna jezika: ... 5. Poljski *sa* kašupskim i slovanskim, 7. Češki *sa* slovačkim). Kašubščini v razmerju do poljščine vendar ne moremo pripisovati enakega statusa kot slovaščini v razmerju do češčine (slovinščina sploh več ne obstaja). S tem je avtor verjetno hotel pokazati večjo stopnjo sorodnosti med posameznimi jeziki znotraj treh skupin, vendar učinkuje to bolj v smislu nadrejenosti in podrejenosti.

Ivšič se je pri pisanju svojih predavanj opiral na znane stebre takratne indoevropistike in slavistike (Brugmann, Delbrück, Hirt, Miklošič, Leskien, Meillet, Rozwadowski, Zubaty, Berneker, Hujer, Jagić, Vondrák, Mikkola idr.), v splošni fonetiki se je držal Jespersena, v slovanski pa Brocha; upošteval je tudi številne druge »manj ugledne« avtorje in njihove izsledke v vseh indoevropističnih in slavističnih znanstvenih časopisih. Kot lingvist, ki je imel objavljena tako pomembna dela, kakor sta npr. Prilog za slavenski akcenat (1911) in Današnji posavski govor (1913), je bil seveda sposoben kritično soočiti dognanja v posameznih območjih slavistike; zato so v knjigi najzanimivejši tisti deli poglavij, kjer pretresa argumente za takšno ali drugačno rešitev vprašanja, predlaga svojo rešitev ali pušča prostor za ustvarjalno vključevanje slušateljev-slavistov.

Osnovna poglavja Ivšičeve primerjalne slovnice pomenijo še danes »železni repertoar«, mogočen kompleks znanja, ki ga mora v taki ali drugačni obliki osvojiti vsak temeljitejši slavist. Morda se tehtnica včasih preveč nagne na neslovanska jezikovna področja in so zaradi tega prikrajšani nekateri manjši slovanski jeziki, na splošno pa avtor snov lepo uravnoveša. Razumljivo je, da je Ivšič za primerjanje v veliki meri uporabljal hrvatsko (in srbsko) knjižno in narečno gradivo in se pri tem zlasti opiral na Maretiča, na Vukov in akademski

(nedokončani) slovar. To je bila tudi pedagoško najbolj zanesljiva pot, po kateri je Ivšič vodil hrvatske slaviste v širši slovanski (in indoevropski) jezikovni svet. Od drugih slovanskih jezikov so z gradivom najbolj zastopane ruščina, poljščina in češčina (tudi v starejših fazah) in stara cerkvenoslovenščina; dobro je zastopana tudi slovenščina, manj pa ukrajinščina, bolgarščina in slovaščina. Makedonščina v gradivu ni posebej zastopana, čeprav jo avtor v delitvi slovanskih jezikov (5) omenja vzporedno z bolgarščino, prav tako v obravnavi ne zasledimo beloruskega gradiva.

Ivšič velja v slavistiki kot eden najtenkočutnejših akcentologov; vendar poglavje o slovanskem naglasu (150—171), ki mu je priključeno še predavanje za tuje slaviste iz leta 1953 (Akcenatski sistem hrvatskosrpskega jezika) ni najbolj sugestivno in pregledno, avtor veliko razmišlja o naravi in vlogi akcenta, zato pa ostaja primerjalnorazvojni del slovanske akcentologije manj izdelan. Preseneča tudi dejstvo, da med akcentološko literaturo ne najdemo Beliča (Akcenatske studije, 1914) in Lehra-Spławińskiego, ki je v tem desetletju objavil znamenite razprave o slovanskem akcentu.

Pri klasifikaciji slovanskega glagola (252-4) sprejema avtor Schleicher-Leskienovo delitev po sedanjiški osnovi (4 + 1 vrsta), vendar ji priznava le praktičen pomen. Ndvomno bi bilo koristno, če bi prireditelja v opombi opozorila še na novejšo delitev Karcevskega (Système du verbe russe, 1927), ki poleg obeh glagolskih osnov upošteva tudi produktivnost-neproduktivnost, in Romana Jakobsona (pogled na glagol (v Word 1948). V obravnavi sedanjskih glagolskih oblik upošteva avtor tudi Ramovševo mnenje (posebej še za glagol *hotěti*), toda v opombi 27 (str. 259) sta žal kar dve napaki: naslov Ramovševega članka ni K zgodovini slovenske *deklinacije* ampak *konjugacije* in ni na straneh 127—130 temveč na str. 128—130, ČJKZ II (1920). To so sicer malenkosti, vendar kažejo, da prireditelja le nista preverila vseh citiranih podatkov. Razmeroma malo prostora je Ivšič odmeril vprašanjem glagolskega vida v slovanskih jezikih.

Nedokončano poglavje o slovanski sintaksi, »koja je po mišljenju priredivača najvrednejši i najoriginalnejši dio« (XII), deli Ivšič na *nauk o stavku, skladnjo besednih*

vrst in skladnjo oblik. Samosvoj in domiselni je avtor zlasti v obravnavi razmerja med osebkom in povedkom, v obravnavi besednega reda in negacije. Prav zaradi neobdelanosti sintaktičnih vprašanj se je Ivšič z njimi tako živo spoprijel in dokazal za takratno dobo neverjetno »modernost«. Prijetno nas v tem poglavju preseneti tudi novo izbrano sintaktično gradivo, posebno hrvatskosrbsko; pogrešamo le trdnejšo razvojno nit v razlagi posameznih pojavov.

Če smo lahko zapisali, da je slovensko jezikovno gradivo v primerjavi z nekaterimi večjimi slovanskimi jeziki v pričujoči slovnici močno zastopano, pa se dosežki starejših slovanskih slavistov (izjema je seveda Miklošič, posebno v sintaksi) in Ivšičevih obravnavah niso kdovekaj uveljavili. Tako ni omenjen Ramovšev Konzonantizem (1924), Nahtigalovo delo o akcentu (Akzentbewegung..., 1922) ne njegove študije o brižinskih spomenikih (Freisingensia, ČZN, 1915) — če ostanemo samo v dobi, ko je avtor še pisal ali dopolnjeval svoja predavanja. Podatke za slovenski akcent in intonacijo je v glavnem črpal iz Breznikove slovnice (1916) in iz Valjavčevih razprav v Radu. Nahtigalove Slovanske jezike² (1952) omenjata le prireditelja skupno z Meilletovim *Uvodom...* (XV) z opozorilom, da je tam najti bibliografske podatke (str. 291—327). Današnjega slušatelja slavistike pa bi bilo treba opozoriti tudi na novejšo literaturo.

Kar nenavadno se zdi, da v tako obsežnem in tiskarsko tako zahtevnem delu skoraj ne najdemo napak. Med redkimi tiskarskimi pomotami je vredno omeniti npr. »F. Bopp misli da su se *letsko-slav.* (podčrtal F. J.) jezici kasnije odijelili od indijskoga... (11); in ime Petersson je pisano tudi z enim s. Neizkušeneja bralca take napake lahko zavedejo.

Najbrž nihče ne bo mogel dovolj ceniti truda in znanja, ki sta ga v redakcijo Ivšičeve primerjalne slovnice nesebično vložila prireditelja Josip Vrana in Radoslav Katičić. Toda brez njune požrtvovalnosti bi bila slavistična veda prikrajšana za pomemben dosežek v vrsti primerjalnih slovnici, hrvatsko jezikoslovje pa za zgovoren dokument svoje mednarodno priznane polpretekle zgodovine. In nazadnje je bil s to knjigo primerno oživljen spomin na enkratno osebnost Stjepana Ivšiča.

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta Ljubljana